

297

मि. १४५

नीं लग्न करण्यापासन अनर्थ

म. ग्रं. सं. ठाणे
विषय निबंध
सं. क्र. २०१०

भारतांचि वाडिप्यात सार.

आरंभीं दोन शब्द.

—0—

पुष्कळ दिवसांपासून मनांत होते कीं, वृद्धपणीं लग्न करण्यापासून कसे कसे अनर्थ घडतात याबद्दल एक लहान पुस्तक लिहावे व त्यांत युरोपखंडांतील व आपल्या देशांत कांहीं माहिती द्यावी.

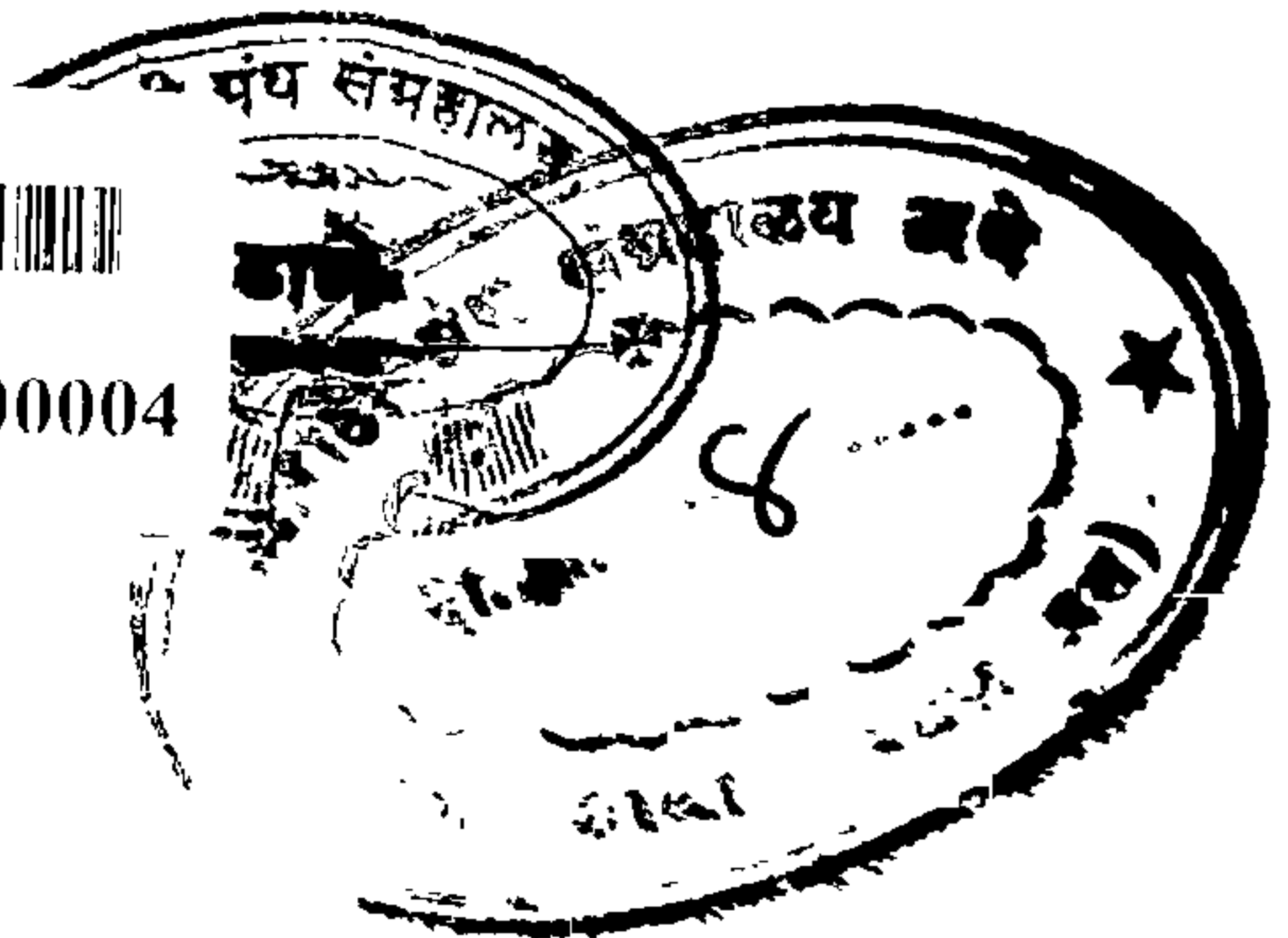
सांप्रत 'शारदा नाटक' वगैरे कांहीं पुस्तकें प्रसिद्ध झालीं आहेत व त्यांचे खेळ मोठमोठे शहरीं होतात; पण खेड्यापाड्यांत, तालुक्याच्या गांवीं ते खेळ होत नाहींत. अशा गांवचे लोकांनीं या संबधानें कसे यत्न करावे हें या पुस्तकांत थोडक्यांत सांगितलें आहे.

जर या पुस्तकापासून थोडेंसें हित झालें तर माझ्या यत्नाचें सार्थक झालें असें मी समजेन.

वसई, } गोविंद बाबाजी जोशी.
1. १-१२-१९०१.

REFBK-000004

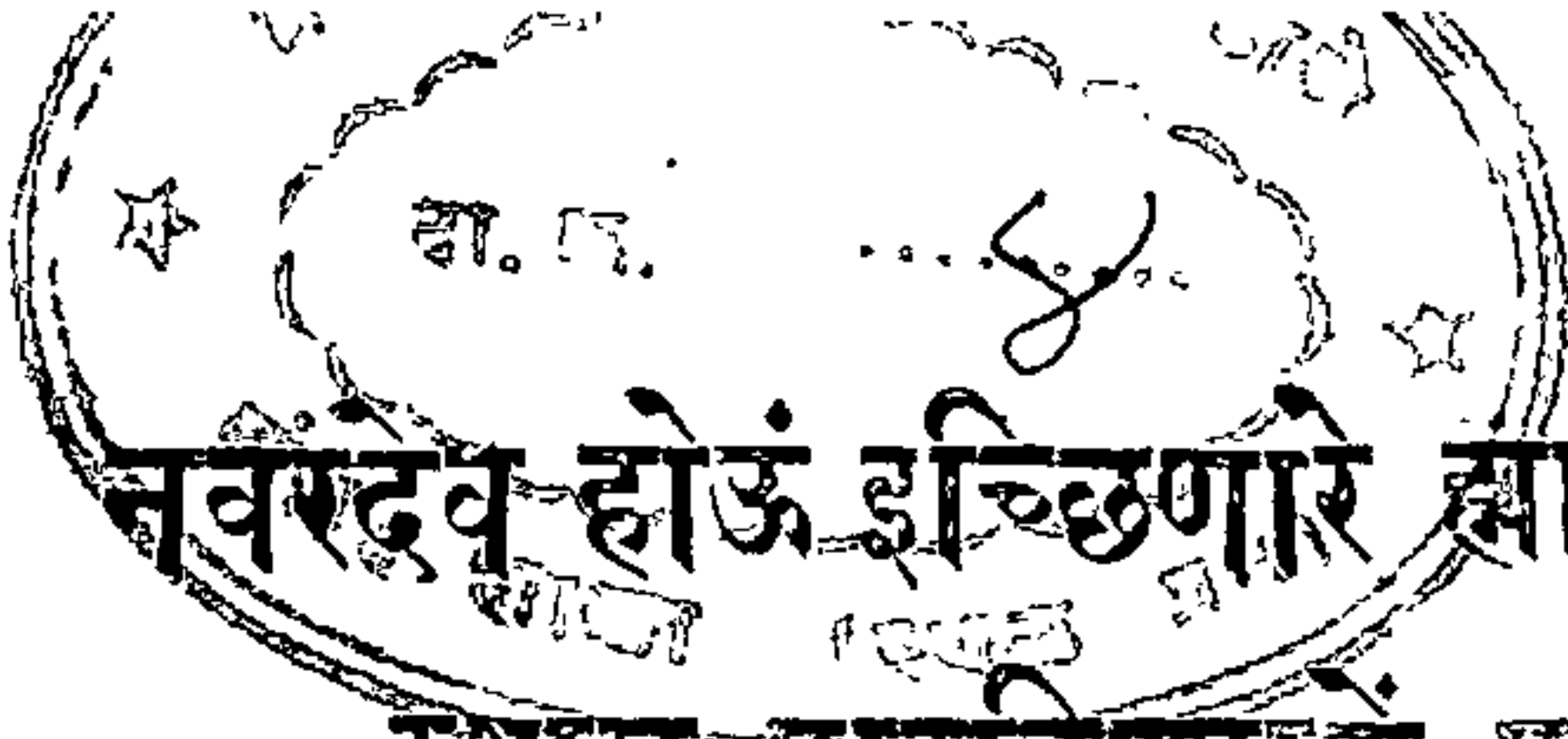
अनुक्रमणिका.

—५०५—

विषय.	पृष्ठ.
१ नवरदेव होऊं इच्छिणारे ह्यातारे गृहस्थास पाठविण्याचें पत्र १-१०	१-१०
२ युरोपचे इतिहासांतील कांहीं हकिकत....	११-१४
४ भारत ग्रंथांचें सार. १५-२३	१५-२३
४ वृद्धपणीं लग्न करूं इच्छिणाऱ्या ह्याताऱ्यांचें मन परावृत्त होण्यास गांवकऱ्यांनीं कसा यत्न करावा..... .. २४-२९	२४-२९
५ दोन ह्याताऱ्यांचे लग्नाची चमत्कारिक हकिकत. २६	२६
६ कविता, ह्याताऱ्या नवऱ्याचा तरुण पत्नीचे सहवासाचा अनुभव. २७-२८	२७-२८
७ कविता, तरुण पत्नीचा ह्यातारे नवऱ्याचे सहवासाचा अनुभव. २९-३०	२९-३०

REFBK-000004

नवरद्वय होऊं इच्छिणारे सातारे गृह-

स्थास पाठविण्याचे पत्र.

विनंति—तुम्ही आपल्या वयाकडे न पाहतां लग्न करण्याची तजवीज चालविली आहे हे ऐकून फार फार वाईट वाटते. हिंदुशास्त्राप्रमाणे लग्न ह्यणजे जन्माचे बंधन. एकदा ते बंधन जोडले गेले ह्यणजे मग जन्मपर्यंत सुटत नाही. याकरितां अशीं कृत्ये करतांना उताविळपणा अगदीं उपयोगाचा नाही. याचा तुम्हीं अगदी विचार करित नाही. आणि “ उतावळा नवरा व गुढग्याला बाशिंग ” अशी वर्तणूक करितां हा मोठा चमत्कार आहे.

कोणतेही विशेष जोखमाचे काम करते वेळीं पुष्कळ लोक आपल्या स्नेह्यांस व इष्टमित्रांस विचारून मग अशा कामांत पडतात. त्याप्रमाणे आपण बागलां असाल असें आह्यांस वाटत नाही. कारण खरा मित्र तुम्हांला लग्न करण्याविषयी कधींही मत देणार नाही.

पन्नाशी उलटून गेल्यावर विषयोपभोगाची किती तरतरी पुरुषांत राहते, यांचे तुम्हीं आपले मनाशी चांगले मनन करा, यौवन दशा पावलेल्या स्त्रियांस वृद्धपतीपासून सुख होत नसल्यामुळे स्त्रिया कशा पापाचरणला प्रवृत्त होतात, आणि त्या योगे पतीस पुढे पावले पावलीं कशी गैरअब्रु सहन करावी लागते याची उदाहरणे खुद्द तुमचे गांवचीं व आसपासचे गांवचीं तुम्हांस माहित नसतील असें नाही.

पत्नीचा यौवन दर्शेस चढलेला सूर्य आपल्या तेजोमय प्रभेने मध्याकडे येत असतो, ह्यणजे भर ज्वानीचीं सर्व चिन्हे पत्नीचे मुखावर खुलत असतात, आणि तिकडे पतीकडे पाहिलें तर त्याचा 'भानु' भ्रमण करित करित अस्ताचलाकडे मावळण्यास जात असतो आणि त्या योगें त्याचे तोंडावर (जरेमुळें) प्रेतकळा दिसत असते.*

त्यायोगें थोडक्यांत सांगितलें तर दोघांत अगदीं " तिर-पगडे " होऊन राहते. (यास गुजराथी भाषेत " कजोडा ")

*मोरोपंतांनीं वृद्ध पुरुषाचे स्थितीविषयीं एक्या केकेत वर्णन केलें आहे तें असें-म्हातारा, देवास म्हणतो, ॥ कृतांत कटका मलध्वज जरा दिसों लागली ॥ पुरस्सर गदासर्वे झगडतां तनु भागली ॥ सहाय दुसरा नसे तुजविणें बळें आगळा ॥ नहां जरि उतावेद्या स्वरिपु कापितो हा गळा ॥ १ ॥ कृतांत म्हणजे (यमधर्म) याचे लष्कराची विमलध्वजा (निशाण जें लष्करापुढें सर्व काळ चालत असतें)तिनें माझे शरीरावर अमल केला आहे म्हणजे म्हातारपणामुळें सर्व केंस पांढरे झाले आहेत. त्याच प्रमाणें यमाचे सरदार रोगादिक (आंगांत वारा मारणें, खोकला होणें, सर्व अवयवांनीं आपलीं कामें बराबर न करणें, सांधे धरणें इ०) त्यांचे आधीन माझें शरीर होत चाललें आहे. तर हे देवाधि देवा तुझे चरणापाशीं मला लाँकर घेऊन जा, असा या केकेचा अर्थ आहे. म्हातारे बाबा, या अर्थाशीं तुमचें शरीर कितपत मिळतें आहे याचें मनन करा, यमाची विमल ध्वजा, ह्यणजे केंस पिकणें, त्याच प्रमाणें वेळीं शरीरांत वायूचा जोर होणें, सांधे धरणें, खोकला होणें, निजते मिळती झुशाशी करवंटी ठेवावी लागणें, याच्याशीं तुमची शरीरप्रकृति उठाठेव करा, गली आहे काय, याचेंही मनन करा आणि मग लमाची

हा अगदी बरोबर शब्द आहे) आणि त्या योगें पुढें गांवकऱ्यांच्या व उनाड पोरांच्या उपहासास मात्र तें दंपत्य प्राप्त होतें. पतीस वाटतें कीं पत्नीनें मजपाशीं वारंवार यावें, हास्य वदनानें मजकडे पाहावें, गोड गोड बोलावें, पण त्या बालपत्नीस त्याची ती इच्छा विषासमान वाटत असते. साधारण नियम या (बालावृद्धा) दंपत्यांत असा असतो कीं, पत्नी जों जों त्याचा अन्हेर करित असते, तों तों म्हातारा पती ज्यास्तच लाडी गोडी लावण्यास पुढें पुढें जात असतो. आणि पत्नी त्याचा धिक्कार करित असते. तीस त्या म्हाताऱ्याचे अंगाची बुरसट घाण अगदीं सहन होत नसते; तो जर माजघरांत आला तर ती स्वैपाक घरांत किंवा मागील दारीं जात असते; असे लपंडाव चालतात. भिक्षुकी किंवा रोजगार धंद्यामुळें जर म्हाताऱ्यास बाहेर गांवीं राहणें भाग असलें, तर तो रविवार अगर सवड केव्हां येईल, हें पाहून मोठे हुरूपीनें घरीं येतो, पण बालपत्नीस तो मोरोपंताचे आर्ये प्रमाणें “आला कीं काय काळसा वाटे” असा प्रकार होतो. थोडक्यांत सांगितलें तर माकडाचे तमाशांतील ‘देवजी धसाडघा’ आणि ‘रत्नी पोरी’ प्रमाणें मग दोघांत माकडचेष्टा चालतात. कांहीं ठिकाणीं या रात्रंदिवसाचे त्रासास कंटाळून उच्छृंखळ पोरी निघून गेल्याची उदाहरणें वर्तमानपत्रांत वारंवार वाचण्यांत येतात.

पतीचे अंगीं त्याचे वयाप्रमाणें पोक्तपणा आलेला असतो, व त्या प्रमाणें त्याचें वर्तन घरांत बाहेर सभ्यपणाला धरून असतें; पण इकडे पत्नीकडे पाहिलें तर सर्व प्रकार अगदीं उलट असतो; घरांत सासु असली, तर कांहींसें वळण

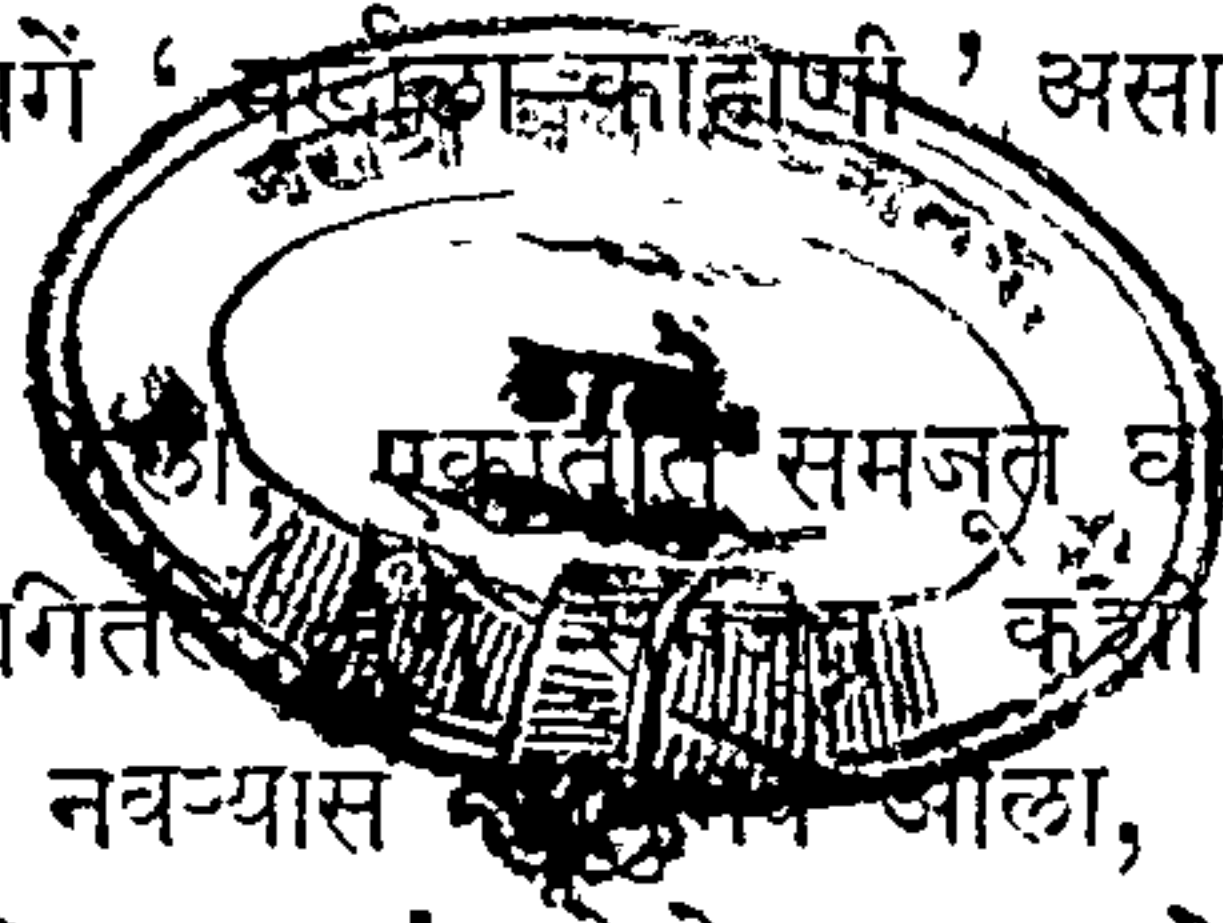
लागण्याचा संभव असतो. बाळपणाचे धावरे स्वभावास थोडीशी अटक राहते, पण अशा स्थळीं ह्मणजे ह्याताच्या नवऱ्याच्या घरचीं सर्व वडील माणसें श्राद्धपक्षाशिवाय घरीं राहतच नसल्यामुळे दाब ठेवणारें, मायेचें कोणी नसावयाचें, कदाचित् कांहीं दूरदूरची मंडळी असली तर ती आश्रित किंवा परकी असल्यामुळे कार्यसाधु आणि बाईसाहेबांचे शब्द झेलणारी अशीच असावयाची. त्यामुळे त्याच्या ह्मणजे ह्याताच्या नवऱ्याच्या संसाराची पुढें फारच दुर्दशा होते.

पतीस वाटतें कीं, माझे पत्नीनें वारंवार ओटाविर, दिवाणखान्यांत जाऊं नये, परक्यांशीं फारसें बोलूं नये, शेजारच्या मुलांशीं वारंवार बोलूं नये, त्यांच्या तोंडाकडे पाहूं नये, खिदळूं नये, रस्त्यांतून चालतांना खालीं मान घालून चालवें, पदर, ओंचा, जेथच्यातेथें असण्याविषयीं काळजी घ्यावी. इ० इ०

पण इकडे पाहिलें तर पत्नीचा बालपणा समाप्त जालेला नसतो. तशांत ती हलके कुळांतून आलेली असल्यामुळे तिचा सर्व कांहीं प्रकार माहेरच्या वळणाप्रमाणेंच असावयाचा. एखादे बारा पंधरा वर्षांचे मुलास सांगितलें कीं, बाळा, तुझे अंगीं (किनई), चाळीस पन्नास वर्षांचे पुरुषाप्रमाणें पोक्तपणा येऊं दे, तर तसें होईल काय ? तोच प्रकार या पोक्त नवऱ्याचे बालपत्नीचा असावयाचा.

तशांत अशा विजवरास आणि त्यांत पन्नाशीच्या किंवा साठीच्या घरांत आलेल्या (जरठ) नवरदेवास आपली मुलगी देणारा कुलवान् असेल काय ? छी, छी, कुलवान् गृहस्थ असें (कसायाचें) काम कधींही करणार नाही.

तर अगदीं हलका, नीच कुळांतीलच 'खाटीक' पोटचा गोळा विकून धनाची आशा करणारा असावयाचा. अशा हलक्या कुळांत मोठ्या झालेल्या मुलीचे अंगी पतीच्या प्रौढ घराण्याचें सभ्यपण कसें यावें ? कधींही यावयाचें नाहीं. आणि त्या मुळें पत्नीस पतीनें केलेला उपदेश मुळींच ठसत नाहीं यांत नवल तें कोणतें ? तिला तें पताचें बोलणें चमत्कारिक वाटतें आणि त्या योगें 'वर्तमानकाहिणी' असा उपदेशाचा परिणाम होतो.

वारंवार उपदेश घेता, एकांत समजून घालून पाहिली, गोडी गुलाबीनें सांगितलेल्या कथा ती अगदीं पडत नाहीं; असा, नवऱ्यास नवऱ्याचें जाला, ह्मणजे मग त्याचे अंगाचा 'तिळपापड' होतो. मग तो बायकोचा दांडगेपणा पाहून मनांत सार्वकाळ जळत असतो. त्यास हलके कुळांतील मुलीशीं लग्न केल्याबद्दल पश्चात्ताप होतो; फार वाईट वाटतें. पण आतां उपयोग काय ? पाणी प्याल्यावर कां घराचा तपास करावयाचा ? "जाती तशी पुती आणि खाण तशी माती" याप्रमाणें आईबापाचे वळणावर ती मुलगी जावयाचीच. सासरीं जरी तिला पोटभर अन्न खावयास मिळालें, तरी उनाड ढोराप्रमाणें ओटीत पोहे घेऊन ती 'फक्या' मारावयाचीच; माहेरचे वळणाप्रमाणें तिचें वर्तन असावयाचें; पतीनें वेळेवेळ केलेला उपदेश तिला मुळीं समजावयाचा नाहीं, इतकेंच नाहीं, तर तो तिला विषासारखा वाटत असावयाचा. यामुळें पुढें ती निगरगट, व कोडगी कांहीं काळानें व्हावयाची. तिचा सर्व ओढा माहेरचें घर भरण्याकडे असावयाचा, माहेरचें कोणी

भाल्यास घरांतील हवी ती वस्तु गुप्त रीतीने देण्यास ती कधीं
 चुकावयाची नाही. पतीचे पाणी मग ती जोखून टाकिते;
 नवरा रागावला, तरी मग ती त्याची फारशी पर्वा करित
 नाहीशी होते; सांगितलेले ऐकत नाही, अलीकडे ये झटले
 तर पलीकडे जाते, तोंडास तोंड देते, असे झाले हणजे
 मग नवऱ्यास वारंवार राग येऊं लागतो; त्यास सुचत
 नाहीसे होते. त्याला “ सशी मिरे ” लागतात. असे होतां
 होतां दोघेही तमोगुणी असलीं तर दांडपट्टा सुद्धां खेळतात.
 ‘ दादाचे बळ वहिनीला माहीत ’ या हणीप्रमाणे एकमेकांस
 पुरा अनुभव असला तर दोघांत कुस्त्या सुद्धां होतात. असे
 वारंवार होऊं लागले, दररोज घरांत दारांत बोलाचाल्या, तंटे,
 होऊं लागले हणजे मग शेजारी पाजारी, सोयरे धायरे
 मध्यस्ती करण्यास, दोघांची समजूत घालण्यास, येऊं लाग-
 तात. माहेरचीं माणसें मग हाताच्या नवऱ्याची जास्त
 ‘ ढवढव ’ लोकांत करितात. त्यायोगे पोरीस फूस चढते;
 ती मग नवऱ्यास न विचारतां माहेरीं किंवा हवी तिकडे
 जाऊं लागते. अशाप्रकारे दोघांत कोपाग्नी वाढत जातो.
 जास्त प्रसंग झाला, रक्त निघाले, डोकें फुटले, तर पोलिसा-
 लाही कधीं कधीं तसदी ध्यावी लागल्याचीं उदाहरणे मोठमोठे
 शहरीं पुष्कळ घडतात. असे होतां होतां दोघांत पटेनासें
 होते. वैर, द्वेष वाढत असतो, तो आसपासचे लोकांस
 दिसत नसतो. आजू बाजूच्या बदफैली लोकांच्या गुप्त ओळखी
 त्या पोरीशीं होतात. याचा परिणाम शेवटीं दोघांत “ गडी-
 फूचा ” होऊन मग ती नवऱ्याचे हातावर तुरी देऊन
 अंगावरील डागिन्यांसह व संधी साधल्यास घरांत हात मारून

पळून जाते; पण एखादी गरीबशी असली तर या त्रासांतून व मारांतून मुक्त होण्याकरितां आड, विहीर जवळ करिते. असा एखादा भयंकर परिणाम झाला ह्मणजे मग तो हातारा नवरा अधोमुख होऊन कोंपऱ्यांत रडत बसतो. पश्चात्ताप पावतो, देवाची आठवण करितो:—

देवा, मला कोठून रे अशी बुद्धि झाली! तरुण बायकोशीं संसार करण्याचें सामर्थ्य मजमध्ये आहे कीं नाहीं याचा आधीं मीं विचार केला नाहीं. कूळ, शील पाहून मग मुलगी करावी अशी जी वडिलांची ह्मण, तिचा मी मुळींच विचार केला नाहीं. माझे विश्वासू मित्र मला सांगत होते त्यांचें मी ऐकिलें नाहीं. अन्हेर केला. याजमुळें माझी अब्रू गेली, संसाराची दैना झाली, पैशापरी पैसा गेला आणि बायकोही गेली, आतां मी लोकांस तोंड तरी कसें दाखवूं ! मीच होऊन आपल्या हातीं आपली फटफजिती करून घेतली!!! शिव! शिव! शिव! देवा, कशीरे मला अशी बुद्धि झाली. तुझी मर्जी! दुसरें काय!!!

आर्या

सौख्याशेने पुनरपि अज्ञाने नव विवाह लावियला ॥

मूर्खत्वाचा झेंडा निजहस्ते जगभरींच नाचविला ॥ १ ॥

याप्रमाणें तो रडत बसतो.

म्हातारे बावा! या गोष्टींचा विचार करा, तुम्हास हें उपदेश पत्र लिहिलें याचा विषाद अगदीं मानूं नका. या आमचे पत्रांतील गोष्टीचें बिच्छान्यावर शयन कराल त्या समयीं शांतपणें चांगलें मनन करा, म्हणजे जगदीश्वर ज्यांत खरें हित तुमचें आहे, तेंच तुम्हांस करण्याविषयीं बुद्धि देईल.

आतांच आम्ही एक हकीकत ऐकली ती तुम्हांस सांगतो. आमचे ओळखीचा एक गृहस्थ आहे. त्याने दोनशें रुपये भरून दुसऱ्याने लग्न केले. या लग्नास सुमारे पांच वर्षे झालीं असावीत. सांप्रत त्या गृहस्थाची बायको शेजारच्या एका विद्यार्थ्याबरोबर घरांत चोरी करून पळून गेली आहे. हा गृहस्थ धनवान व सभ्य चालीचा आहे, घरांत सर्व कांहीं आहे, पण उपयोग काय ? कांहीं कांहीं ठिकाणीं अशा स्थळीं वर आच्छादन असतें त्याखालीं पाप दबून राहतें, पण कांहीं ठिकाणीं आच्छादन उडून जातें व अब्रुदार गृहस्थाची अशी फटफजिती होते. या गृहस्थाचें वय ९० वर्षांपलीकडे नाही.

वैद्यशास्त्रदृष्ट्या विचार केला तर कांहीं लोकांचें मत असें आहे कीं, तरूण पत्नीचे संगतीने तिचे आंगातील (बीज) पतीचे आंगांत येऊन त्यास थोडीशी पुष्टता येते, पण एका बाजूनें जरी पुष्टता येते असें दिसतें, तरी दुसरे बाजूनें धातुक्षयाचा व नामर्दपणाचा रोग पतीस जडतो, आणि त्यायोगें त्याचा लवकरच अंत होतो, असें सर्व वैद्यकांचें मत आहे.

असें समजा, दोन मह्दांस आपल्या आयुधांसह एकमेकाशीं कुस्ती खेळण्यास सांगितलें आहे, पहिल्याचे हातांत खंड, विखंड तांब चढलेलीं मोडकीं आयुधें आहेत व दुसऱ्याचे हातांत नवीं करकरीत, ताजीं आयुधें आहेत, तर या कुस्तीचा जो परिणाम व्हावयाचा तोच येथें व्हावयाचा, यांत अगदी संदेह नाही.

कधीं कधीं तर पुढें असें होतें कीं, मुलाकरतां ह्मणून जी बायको करावी ती मग आसपासचे मुलांकरतां होते. असें झालें ह्मणजे मग नवऱ्यास फार खेद होतो.

महाराज, या सर्व गोष्टींचें मनन करून तुह्मीं आपल्या मनांतील लग्न करण्याचे विचार अगदीं काढून टाकून परलोक सुखाकडे आपलें लक्ष लावा, तीर्थयात्रा करा, तुमचे धर्मसमजुतीप्रमाणें ब्राह्मणसंतर्पण करा, एखादा मुलगा पाहिजे तर दत्तक घ्या, आणि त्याचा संसार करा आणि तेंही पसंत नसेल तर नवीन विचारांप्रमाणें आपले गांवच्या एखाद्या विद्यार्थ्यास स्कालरशिप देऊन तुमचे नांवानें ' जपान ' येथें एखादी कला शिकण्याकरतां पाठवा. या यत्नाची आपल्या देशास फार जरूर आहे. तेंही मान्य नसेल व भर ज्वानींत वाईट सवय लागली असेल, मनास आवरण घालण्याचें सामर्थ्य नसेल, आपले सत्तेचें माणूस पाहिजे असें वाटत असेल, तर पुणें मुंबई येथें व इतर गांवीं अनेक (रूप गुणसंपन्न) स्त्रिया विधवा झाल्या आहेत त्यांतील एखादी योग्य वयाची पाहून तिच्याशीं लग्न करा. पुष्कळ सुधारणा इच्छिणारे लोक तुमचे पंक्तीस भोजनास येतील, अशा प्रकारें लग्न केल्यास वैधव्य दुःखांत बुडालेल्या एखादे गाईस बाहेर काढल्याचें तुह्मांस पुण्य लागेल.

ह्यातारेबोवा, या वर सांगितलेले मार्गांतून तुह्मांस एकही मार्ग पसंत न पडतां जर वर्तन विरुद्ध कराल तर आह्मी तुमचे हिताकरतां स्वच्छ सांगतो कीं, अंतीं फसाल वरें! मग तुमची अब्रू जाईल, लोकांत छी, थू होईल आणि मग तुह्मांस तोंड दाखविण्यास सुद्धां जागा राहणार नाहीं अशी दशा होईल, हें ध्यानांत ठेवा.

एका अनुभविक वृद्ध कवीची उक्ती.

सुलभ सावधान, राम बोलो भाईराम, सुलभ सावधान ॥ छ ॥
साठीची बुद्धी नाटी, हातीं घेउनीयां काठी, वसवसोनी
कागे पाठी, ल्याला हांसती कारटीं ॥ १ ॥ सुलभ सावधान, राम
बोलो भाई राम, सुलभ सावधान.

केका.

नसोनि शक्ती अंगीं, वयही साठीं वा लोटली,
तन् पिकुट भोपळ्या सम दिसे तुझी कोठली,
अशास तुज कासया नवरि पाहिजे बोकडा,
अहा ! तरुण पदमिणी फुकट बांधिली लांकडा ॥ १ ॥

युरोपचे इतिहासातील काही वैकिकत्व

रोम येथील राजाचे वंशावळीत 'नीरो' आणि 'काली-गुला' नांवाचे बादशहा होऊन गेले. त्यांनी आपल्या राज्यांत असा कायदा केला होता की, अमुक वय होऊन गेल्यावर जे ह्यातारे शिल्क राहतील त्यांस, ते देशाचे धनाचा दुरुपयोग करितात सबब अशा अनुत्पादक लोकांस पकडून राजाचे शिकारखान्यांतील हिंसक जनावरांपुढे टाकून मारून टाकावे. त्या वेळचे लोकांचे असे ह्मणणे असे की, ह्यातारे हे देशास उगीच पोसावे लागतात; आणि ते गरिबीने स्वस्थ बसत नाहीत, अनन्वित कामे करितात, याजकरितां त्यांस मारून टाकावे.

यूरोपखंडाचे सर्व इतिहासांत स्पार्टन लोकांसारखे स्वदेश भक्त दुसरे लोक नाहीत. त्यांच्यातील एक ह्मण अशी आहे की, जोंपर्यंत देश परसत्तेखाली आहे, तों पर्यंत सर्व लोकांनी सुतक पाळावे; ह्मणजे ऐषआरामाचा अगदी त्याग करावा. ह्यातारपणी लग्न करणे एक प्रकारचा रतिसुखाचा ऐषआरामच होय. भर ज्ञानींत प्रत्येक माणसास विषय सुखाची उत्कंठा असते; हे मनुष्य स्वभावास साधारण आहे. तशी स्थिति ह्यातारपणी मुळीच नसते. त्या काळीं आत्म विचाराकडे मन लावणे हेच प्रत्येक ह्याताऱ्याचे ह्यातारपणचे कर्तव्य आहे. ते सोडून जे अविचारी ह्यातारे आपल्या आत्मघाताकडे ह्मणजे कामविकाराकडे मन लावितात त्यांस उपमा देण्यास भाषेत शब्द नाही. स्पार्टन लोकांत दुसरी

अशी ह्मण आहे कीं, जे लोक परसत्तेखालीं आपला देश असता अशा प्रकारचीं सुखें भोगून मिशावर हात फिरवितात ते आपल्या आईच्या स्तनावर हात फिरवितात असें समजावें. अशा लोकांचा ते नाश करित असत. त्या लोकांत निरुपयोगी, अनुत्पादक लोकांस अगदीं थारा मिळत नसे. त्याचप्रमाणें लहान मुलांविषयीं त्यांच्यांत असा कायदा असे कीं, मूल जन्मास आल्यावर त्यास प्रथम सरकारी डाक्टरकडे तपासणीस न्यावें लागत असे, डाक्टरचे तपासणींत जर तें सशक्त ठरलें तर त्यास आईबापाचे हवालीं करित, व पुढें त्या मुलाचे जोपासनेसाठीं सरकारांतून कांहीं वार्षिक नेमणूक करून देत. पण जीं मुलें अशक्त ठरत त्यांस माखून टाकित; असा कायदा त्यांचा देश पर सत्तेखालीं असतांना होता. अशा देशांत ह्याताऱ्यास लग्न करण्याचा अधिकार कोठून प्राप्त होणार ?

जर्मनींत, विद्यमान कार्लीही असा कायदा आहे कीं, कोणाही माणसास लग्न करणें तर सरकारची परवानगी घ्यावी लागते. ह्यातारे माणसापासून जी प्रजा होते ती बहुतकरून अशक्त असते, यामुळें ती देशाला व्यर्थ पोसावी लागते. याजकरितां डाक्टरचे तपासणींत ठरेल त्याप्रमाणें हरएक माणसास लग्नाची परवानगी मिळते.

साधारण असा नियम आहे कीं, जो कोणी मनुष्य विष प्राशन करील, तोच मरण पावेल, दुसऱ्याशीं त्याचा कांहींएक संबंध नाही; पण वृद्धापकाळीं कामवासनेचे आधीन होणें हें विष अशा प्रकारचें जळाल आहे कीं, तें घेणाराचाच नाश करून रहात नाही, तर तें घेणाराचे कुळाचा, त्याचे

पुत्रपौत्रांचा, तो जर राजा असला तर त्याचे राज्याचा, त्याचे प्रजेचा नाश करूनही थांबत नाही; तर त्याचे पृढें त्याचे पत्नीचे एकपतिव्रताचा नाश करितें. कांहीं स्थळीं तर तीस संततीकरितां परदार गमन करणें सुद्धां भाग पडतें. इतका भयंकर परिणाम त्या (कामविषा) पासून होतो. याजकरितां वृद्धमाणसांनीं लग्नाची इच्छा मनांत आणणें फार फार भयंकर आहे. आणि एखादे गरीब मुलीस (तिचे बापास धनाची लालूच दाखवून) ह्याताऱ्यानें कधींही बुडवूनये व आपलाहि नाश करून घेऊं नये. व गावकऱ्यांनींही अशा अधमाचा धिःकार करून त्यास परावृत्त करावें.

असा प्रसंग ज्या ज्या वेळीं कोणतेहि गांवीं येईल, ह्याणजे ह्यातारा लग्नास तयार होईल, त्या समयीं तेथील लोकांनीं निदान त्या अज्ञान मुलीची दया मनांत आणून तरी (कसायाचा) व्यापार करणाऱ्या त्या पालकास किंवा बापास, व धनानें मोहित करणाऱ्या त्या थेरड्यास साम, दाम, दंड, भेद या कोणतेही मार्गें प्रतिबंध करून लग्न होऊं देऊं नये. व अशा प्रकारचें जर लग्न मोडलें तर त्यांत यत्किंचितही पाप नाही. उलट पुण्यच आहे. असो; त्या यत्न करणाऱ्या परोपकारी गृहस्थास तो ह्यातारा आरंभीं पुष्कळ त्रास देईल; त्याजवर खोटे नाटे दावे सुद्धां धनाचे मदतीनें व लबाड लोकांचें साह्य घेऊन आणील, त्या ह्याताऱ्यास त्यावेळीं त्यांचें हें वर्तन व प्रयत्न विषासारखे देखील वाटतील, हें उघडच आहे. पण तुह्यास ठाऊक आहे कीं, वायु झालेल्या माणसास आपण मात्रा घालित असतां तो हात झिडकारून टाकितो असें आपण दररोज पाहतों. परंतु खरे कळवळ्याचे जे इष्ट मित्र

व गांवकरी असतात, ते त्यास उताणां पाडून लोखंडाचे पळीने त्याची वसलेली दांतखिळी उघडून आंत रसायन घालितात, आणि त्या योगाने पुढे त्याचा वायु उतरून साविध झाल्यावर मग त्या सर्वांपाशीं तो क्षमा मागतो. त्यांचे उपकार स्मरतो, त्याप्रमाणे अशावेळीं जर कोणीं हे लग्न मोडण्याची खटपट केली तर ते तशा स्तुतीस दोन्ही पक्षांकडून व सर्व गांवकरी लोकांकडून पात्र होतील यांत अगदीं संदेह नाही. पण असे पवित्र काम करितांना थोडासा मनाचा निग्रह कांहीं मंडळीचे अंगीं लागतो; तो असल्यास हे पवित्र कार्य झाल्याशिवाय राहावयाचे नाही.

उद्योगाः सहासं धैर्यबलं बुद्धी पराक्रमाः ।
शस्त्रे यत्र तिष्ठति तत्र देवो पिशंकते ॥

भारत ग्रंथाचें सार.

दिवा पश्यति नोलुको, काको नक्तं न पश्यति ॥

अपूर्व वृद्ध कामांधो, दिवा नक्तं न पश्यति ॥ १ ॥

(उलुक) पक्षी ह्यणजे घुबड यास दिवसास दिसत नाही, आणि (काकपक्षी) ह्यणजे कावळा यास रात्रीं दिसत नाही, पण नवल हें आहे कीं, जो ह्यातारा कामांध होऊन ह्यातारपणीं लग्न करितो त्यास दिवसाहि दिसत नाही आणि रात्रीहि दिसत नाही; अशी त्याची अवस्था होते.

कामविषाचें भयंकर वर्णन मी जें वर केले आहे, तशी कथा ज्या भारत ग्रंथास आपण सर्वमान्य ग्रंथ मानितों त्यांत आहे. थोडक्यांत सांगितलें तर त्या उदाहरणांतील ह्यातान्यानें तें कामवासनेचें विष प्राशन केले नसतें, तर भारतासारखा महान ग्रंथ लिहिण्यास व्यासास कारण सुद्धां झालें नसतें. इतकेंच नाही, तर कौरव पांडवांचें युद्ध झालें नसतें आणि दोघांकडील मिळून जें पंचवीस क्षोणी दळ समरंगणांत खर्ची पडले, तें सुद्धां पडलें नसतें. इतका त्या विषापासून पुढें अत्यंत भयंकर परिणाम झाला आहे. आतां तें विष कोणतें व कोणी घेतल्यामुळे हा भयंकर परिणाम झाला ती कथा आपल्यास थोडक्यांत सांगतो.

पांडवांचा मूळ पुरुष कुरु कुळांतील जो जन्हुराजा त्याचे वंशांत जन्मलेला “ शंतनु राजा ” हा होय; आणि त्यानें तें काम (रतिसुख) विष ह्यातारपणीं कोळ्याचे मुलीशीं लग्न करून प्राशन केले आणि त्याचा भयंकर परिणाम पुढें झाला तो असा:—

शंतनुचा पुत्र भीष्म हा सर्व तऱ्हेने योग्य, रणशूर असा असतां त्याचे लग्नाचा विचार करण्याचें सोडून देऊन शंतनुराजा कोळ्याचे घरीं वाढलेल्या मुलीस मोहित झाला, आणि त्या योगें तिचें त्यास वेड लागल्यासारखें झालें. ती उपवर मुलगी या ह्याताच्या शंतनूस वश होईना. इकडे राजा दिवसेंदिवस अशक्त होत चालला, कारभार पाहिनासा झाला. ही सर्व हकीगत भीष्मास समजतांच तो त्या पोरीकडे गेला. तिणें आपल्यास बापाची अनुकूलता नाहीं, हें कारण सांगितलें. नंतर भीष्मानें तिच्या बापाची मनधरणी करून शेवटीं भीष्मानें जन्मपर्यंत ब्रह्मचर्य व्रत स्वीकारावें तर माझी मुलगी तुझी आई होईल, शंतनूला वरील, असें ठरलें.

पुढें प्रसिद्धपणें ब्राह्मण समुदायासमक्ष भीष्मानें ब्रह्मचर्य दीक्षा धारण केली. आणि नंतर ती कोळ्याची अलुड पोर हस्तनापूरच्या राजवाड्यांत राजाची राणी होऊन बसली. या राणीसाहेबांचें नांव सत्यवति साहेब असें आतां * झालें, आणि युवराज भीष्म; ते आतां ब्रह्मचारीबोवा होऊन अलग राहूं लागले.

एका कवीनें ह्मटलें आहे:—

सत्तराची हिच रचना ॥ बसल्यासीं उठवेना ॥

उठल्यासी चालवेना ॥ दिसे मग दैन्यवाणा. ॥

अशा स्थितींत पुढें शंतनुपासून सत्यवतीस अशक्त मरतुकडे असे दोन मुलगे झाले. त्यांचीं नावें चित्रांगद आणि विचित्रवीर्य. व हेच पुढें शंतनूनंतर गादीवर बसले.

* 'राजानी राणी आणि छाणा विणता आणि' अशी गुजराथींत झण आहे.

युवराज विचित्रवीर्य हे तर विचित्रवीर्याची खरी प्रतिमा होता असे हणण्यास हरकत नाही. मुलगे मोठे झाल्यावर त्यांची लग्ने केलीं, परंतु रुपयौवन संपन्न शंतनूच्या या स्नुषांना संतती मुळींच झाली नाही. इतक्यांत शंतनु स्वर्गस्थ झाले; पुढें पहिले पुत्र चित्रांगद हे चित्रसेन नांवाचा गंधर्व हस्तनापुरावर चालून आला असतां त्याच्याशीं लढतांना मारले गेले, आणि दुसरे विचित्र वीर्यही थोडेच काळानें कफक्षय होऊन निजधामास गमन करिते झाले.

ह्या तारपणचे लग्नाचा असा हा परिणाम झाला ! आतां राजवाड्यांत शिल्पक माणसें हटलीं हणजे सत्यवती सासुबाई आणि त्यांच्या त्या दोन विधवा सुना अंबिका आणि अंबालिका, आणि राजवाड्याबाहेर राहणारे ते ब्रह्मचारी बुवा, (यांची गगना आतां राजकुलांत नाहीं हें तुम्ही जाणतच अहां) सत्यवतीच्या डोळ्यांदेखत तिचा पती व दोन पुत्र मेले. सुना विधवा झाल्या, राजगादीवर स्थापन करण्यास कोणी औरस वारस राहिला नाही. अशा वेळीं तिचे दुःखाची कल्पना करणें कितीतरी भयंकर आहे. करते काय बापडी ? ह्याताच्याचे संयोगाचा असाच परिणाम व्हावयाचा ? पुढें तिनें भीष्मास बोलावून आग्रहानें सांगितलें कीं, ज्या प्रमाणें पित्याचे इच्छेकरितां तूं ब्रह्मचर्यव्रत धारण केलेंस त्याप्रमाणें माझे इच्छेकरितां माझे सुनांशीं संभोग करून पुत्रप्राप्ति करून दे. * त्यानें आईस सांगितलें कीं, ही गोष्ट

* 'देवराज सुतोत्पत्ती' अशी त्या काळीं धर्मशास्त्राची आज्ञा होती. हल्लीं वन्हाडांत कांहीं क्षत्रिय जातींत विधवा भावजयीशीं लग्न

मात्र मजकडून कधीं घडावयाची नाही. या बाबतींत मातेच्या आज्ञाभंगाचा दोष मीं पतकरीन; परंतु जी मी दीक्षा घेतली आहे तिला भ्रष्ट करणारी क्रिया मी कधींहि करणार नाही. प्राडविवाक या नात्यानें कारभाऱ्याचें काम जन्मपर्यंत करीन. हस्तनापुरावर कोणी शत्रू आला तर त्याला शिक्षा करीन. पण माते, मला अशी आज्ञा देऊं नको. याप्रमाणें ब्रह्मचारीबावा कबूल होईनात, तेव्हां भारतग्रंथाचे कर्ते कृष्णद्वैपायन यांस बोलाविलें आणि त्यांस सुनांशीं नियोग * करून पुत्रप्राप्ति करण्याविषयीं आग्रहानें सांगितलें. शेवटीं त्यांनीं ती गोष्ट मोठ्या कष्टानें कबूल केली. वडील सून ऋतुमती झाल्यावर दोघांची गांठ घातली. परंतु व्यासांचें तें भव्य शरीर व तेजोमूर्ति पाहून ती सून अगदीं दिपून गेली. आणि तिनें डोळे मिटले. अशा स्थितींत व्यवहार झाल्यामुळे पुढें पुत्र झाला तो जन्मांध झाला. त्याचें नांव धृतराष्ट्र असें ठेविलें. आंधळा गादीवर बसण्यास योग्य नाही तेव्हां सत्यवतीनें व्यासास पुन्हा पाचारण केलें. झालेला वृत्तांत निवेदन केला. झाल्या गोष्टीस इलाज नाही. पण गादी वारसाविणें रहाणें चांगलें नाही. कुलक्षय होईल. याजकरितां माझे सांगणें आहे कीं, दुसरे सुनेस भोग द्यावा. तेंही व्यासानें कबूल केलें. पण वडील सवतबाईनीं त्यांच्याशीं झालेले पूर्व प्रसंगाची हकिकत धाकट्या सवतबाईस साद्यंत सांगितली होती; ती ऐकून त्या अगोदरच घाबरल्या होत्या. त्या भव्य पुरुषाचे आंगांतील (वीज) आपल्या आंगांत उतरली तर शरिरांस फार दाह होईल, तो

करितात. रामानें सुप्रिवास वालीचे वायकोशीं संबंध ठेवण्यास आज्ञा दिली होती.

आपह्यांच्याने कधी सहन होणार नाही. झणून आंगास चंदन लाऊन बाईसाहेब एकांतांत गेल्या (कांहीं पुस्तकांत व्यासाकडे पाहून ती घाबरून एकदम पांढरीफिकी पडली आणि त्याचा परिणाम गर्भावर झाला असे लिहिले आहे). त्याचा परिणाम पंडुरोगी मुलगा झाला. त्याचे नांव पंडु असे ठेविले. हाच पांडवाचा पिता, तिसरे वेळीं दासीपासून विदूर झाला. याप्रमाणे पूर्व हकिकत आहे.

पुढे धृतराष्ट्र व पंडु मोठे झाले. दोघांचीं लग्नें झालीं. पंडुराजाचे बायकोचे नांव कुंती. पण पंडुराजा रोगी असल्यामुळे स्त्रीसंभोग करण्याची त्यास सक्त मनाई होती. कारण पंडूचे वीर्यापासून जी प्रजा उत्पन्न होईल ती “ यथा बीजं तथां-कुरं ” या नियमाप्रमाणे रोगी झणजे हल्लींचे प्रचारांतील शब्दाप्रमाणे बोलणे झणजे ती देशास भार होईल, त्या प्रजेच्या हातून राष्ट्राला योग्य अशीं पुरुषार्थाचीं कामे होणार नाहीत; याजकरितां त्यास स्त्रीसंग न करण्याची सक्त ताकीद होती.

पूर्वकाळीं प्रजेचे आरोग्याकडे त्या वेळच्या विद्वान् लोकांचे फार लक्ष असे. ते अशी प्रजा उत्पन्न होऊं देत नसत. सांप्रत मुसलमान पारशी यांच्यांत एक दूध खेरीजकरून सख्ये चुलत बहीणभावंडांचीं लग्नें होतात आणि असा शरीरसंबंध, ते अनेक सोईकरितां मुद्दाम देखील करितात. पण त्यापासून प्रजेच्या आरोग्याची फार हानि होते. संतती निर्बळ होत जाते. हे दूरवर विचार मनांत आणून आमच्या याज्ञवल्क्यादी ऋषींनीं सगोत्र सपिंडांतील शरीरसंबंध अगदीं वर्ज केले आहेत ते याच चांगले हेतूकरितां होत. त्याचप्रमाणे

याज्ञवल्क्य यांचे पुस्तकांत “ अनभ्यासे विषं शास्त्रं वृद्धस्य तरुणी विषं ” असे स्पष्ट सांगितले आहे.

पंडुराजाची बायको कुंती हिला वरून चालत आलेल्या रीतीप्रमाणे पांच गृहस्थांकडून मंत्ररूपाने पांच मुलगे आणि कुमार अवस्थेत कर्ण असे सहा मुलगे झाले. याप्रमाणे शतनु पासून पांडवांपर्यंतची एकंदर हकीगत आहे.

या एकंदर चरित्राचा परिणाम पुढे कसा काय झाला याचा आपण विचार करू.

शंतनुराजाने आपले लग्न ह्यातारपणी केले नसते तर पुढे ज्या भयंकर, अनीतीच्या गोष्टी घडल्या त्या कधीच घडल्या नसत्या; भीष्मासारख्या राजपुत्रास; ऐन पंचविशीत, जो भीष्म त्या वेळच्या पृथ्वीत खरा शूर, खरा योद्धा होता, ज्याने परशुरामासारख्या एकवीस वेळां निक्षत्रीय पृथ्वी करणाऱ्या वीरांस युद्धांत नमती घेऊन साम करून परत जाणे भाग पाडले, ज्याने गोपाळ कृष्णाची प्रतिज्ञा भंग करून त्यास चक्र धरण्यास लाविले, अशा धनुर्धारी महावीरास भरज्वानांत ब्रह्मचर्य दीक्षा घ्यावी लागली ती लागली नसती. त्याचप्रमाणे चित्रांगद व विचित्रवीर्य यांस अशक्त भस्मरोगी अल्पायु स्थितीत जन्म घेणे भाग पडले ते पडले नसते. आणि अकाली मरणाधीन होऊन सत्यवती पुत्रशोकांत बुडाली नसती. त्यांच्या बायकांस पुत्रप्राप्तीकरितां पर-पुरुषाशी रत व्हावे लागते ना. बरे इतकेही करून परिणाम काय ? तर एक पुत्र आंधळा आणि दुसरा पंडुरोगी. “ एका डोळ्यांत वडस तर दुसऱ्यांत कांहीं नाही, ” असा प्रकार झाला तो झाला नसता. व त्याचा परिणाम पुढे पंडुराजास

मरैपर्यंत संसारसुखास पराङ्मुख न्होवें, लागलें तें लागलें नसतें. इतकेंच नव्हे, तर कुंतीला परक्यापासून प्रजा उत्पन्न करून घ्यावी लागली नसती. तेव्हां या सर्वांस कारण शंतनूनें ह्यातारपणीं कामविष प्राशन केलें, हेंच नव्हे काय. व त्या योगानें पुढेंही सर्व माणसें दुःखांत बुडून सर्व नाश झाला नव्हे काय ?

जर शंतनु, कोळ्यानें वाढविलेल्या मुळीस मोहित झाला नसता, तर भीष्माचें लग्न झालें असतें, शंतनु नंतर भीष्म राज्यावर विराजमान झाला असता, आणि प्रजाजनांचें उत्तम पालन करता, त्यास काशी राजाची वडील मुलगी अंबा, जिणें खडतर तपाचरण भीष्मास मारण्याकरितां केलें, आणि दुसरा जन्म घ्यावा लागला तरी घेऊन शेवटीं भीष्मास भर युद्धांत मारीन अशी प्रतिज्ञा करून मारला, तो तिणें कधीं मारला नसता. याचे उलट तिणें मोठ्या प्रेमानें त्याच्या गळ्यांत माळ घातली असती. दोघे आनंदानें सुखांत राज्याचा उपभोग घेतीं, कौरव पांडवांची उत्पत्ती अशा भानगडीनें झाली ती झाली नसती. कौरव पांडव हे सखे चुलत भाऊ असतां एकजण चुलत भावजईस भरसभेंत आणून नम्र करण्याचा यत्न करतो तर विरुद्ध पक्षांतील दुसरा भाऊ आपल्या चुलत भावाचे छातीवर वसून व्याघ्र सिंवांही हिंसक जनावरांप्रमाणें त्याचे नरडीस तोंड लावून भावाचें रुधिर गटगटा पितो; अशीं आंगावर कांटा उत्पन्न करणारीं भांडणें, जर शंतनु कामाधीन झाला नसता, तर कधीं उत्पन्न

१ या एकंदर कथेवरून सूक्ष्म विचार केला तर असें दिसतें कीं, दुर्गुण, रतोवरावर संततींत देखील उत्तरतात. शंतनु विषयांध झाला

झाली नसती, आणि कौरव पांडवांचे दोन्ही पक्षांचे मिळून पंचवीस क्षोणी दळ रणांत निजले ते जिवंत राहिले असते.

॥ विषमेका किंनहंती कामविश पुत्रपौत्रकं ॥

॥ नविषंविषमित्याहु विषंकामस्य उच्यते ॥

याप्रमाणे भयंकर परिणाम कामापासून झाला, त्या सर्वांस कारण हतारपणी लग्न करणे हेच होय. या शिवाय दुसरे काहीएक नाही; असें तुमचे चांगले ध्यानांत आले असेल.

ही सर्व भारतातील आणि तशांत महा पराक्रमी भीष्माचे बापाची हकीकत सांगून, माझे प्रिय गांवगांवचे लोकांस अशी विनंती करितो कीं, बंधूनो जर तुमचे गावीं कोणा म्हातान्यास म्हातारचळ होऊन बांशिंग बांधून तो रुखवत खाण्यास तयार झाला तर या माझे पुस्तकांतील सर्व हकीकत व याशिवाय योग्य अशी तेथील ग्रामस्थांस वाटेल, ती त्यास निवेदन करा. मला वाटते, त्याचे मनास यापासून उपरती होईल. पण कितीएकांस उपरती जर न झाली, जरी त्याचे मन फिरले नाही, तरी गांवकन्यांनीं हेताश होऊं नये. हरएक प्रयत्न करून त्याचे लग्न होऊं देऊं नये. यांतच त्या

हे अगदीं निर्विवाद आहे. पुढे त्याचा मुलगा धृतराष्ट्र हा अंध होता याजमुळे त्याचे चरित्र दुनियेपुढे येण्यास मार्ग नव्हता. पण त्याचे पुत्र दुर्योधन दुःशासनादि यांचे मन कामविकाराधीन होते. हे भारत सांगत आहे. याजवरून मनाचे विकार रेंतांत उतरतात यांत संशय नाही व प्रत्येक कुटुंबाचे नायकानें आपले बाहेरील आचरण शुद्ध ठेवावे इतकेच नाही, तर आपले मनही पवित्र राहणेविषयी काळजी घ्यावी. तरच प्रजा पवित्राचरणी उत्पन्न होईल. कारण मनाचा आणि रेंताचा फार निकट संबंध असतो. हे सर्वांनीं ध्यानांत ठेवावे.

ह्याताच्याचें कल्याण आहे. तें त्यास त्यावेळीं दिसणार नाहीं. पण पुढें खचित् त्यास दिसेल. आणि मग तो तुह्या परोपकारी गांवकऱ्यांचे उपकार मानील. शंकराचार्यांच्या शिष्यांनीं शंकराचार्यांस एकदां असा प्रश्न केला कीं, आम्ही मित्र कोणास समजावें. त्यास स्वामींनीं उत्तर दिलें कीं, जो वाईट आचरणापासून प्रेमभावानें स्वतःला त्रास सोसून देखील आपले मित्राचें रक्षण करतो; त्यासच मित्र असें समजावें. बाकी भोजनबंधू मित्र जाणावे.

कामित्रा ? यो निवारयति पातात्.

वृद्धपणीं लग्न करुं इच्छिणारे ह्याताच्या- चें मन परावृत्त होण्यास गांवच्या लोकांनीं कसा यत्न करावा.

प्रथम हें पुस्तक वाचावें. नंतर आपल्या मित्रांशीं विचार करून लग्न करुं इच्छिणारे ह्यातारेबावास पुस्तकाचे आरंभीं “ ह्यातारे नवरदेवास पाठविण्याचें पत्र ” याचा नमुना लिहिला आहे. त्यांतील मजकूर व गांवांत विधुरं स्थितींत राहिलेल्या गृहस्थांचीं योग्य असतील तितकीं उदाहरणें देऊन व दुसऱ्या कांहीं अनुकूल गोष्टी असतील त्या लिहून पत्र पाठवावें. त्यानें उपयोग झाला नाहीं तर ह्यातारेबावाचे स्नेह्यांनीं—इष्ट मित्रांतील चार गृहस्थांनीं एकत्र मिळून डेपु-टेशन रूपानें त्याजकडे जावें किंवा त्यास गांवचे देवळांत गांठून अशा लग्नापासून काय परिणाम होतात तें सर्व नीट समजून घालून सांगावें.

पण इतकेंही करून तो हद्दनें मंडळीचें ऐकणार नाहीं, तर मंडळीनें निराश न होतां हिंमत धरून त्यास साफ सांगावें कीं, पहा, आजोबा आमचा उपदेश न ऐकतां जर आपण लग्न करीत असाल तर खुशाल करा, त्यांत आमचें कांहीं जात नाहीं, आमचे हातीं कांहीं राजसत्ता नाहीं कीं आम्हीं तुह्यांस प्रतिबंध करूं. तरी पण आम्ही तुह्यांस सांगतो कीं, आमचे हातीं जी सत्ता आहे व ज्या सत्तेचा उपयोग पवित्र कामांत करण्याचा अधिकार परमेश्वरानें प्रत्येक माणसास दिला आहे, तसा आम्हासही दिला आहे आणि याजकारितां सांगतो कीं एखाद्या अनाथ मुलीस वुडविण्यास,

तिचे जन्माचें मातेरें करण्यास, तिचे बापास पैशाची लालुच दाखवून जर आपण तयार झालां असांल, तर आमचा तो अधिकार अमलांत आणल्याशिवाय आह्मीं कधीं राहणार नाहीं.

मनुस्मृतींत लोकसमुदायाविरुद्ध वागणाराशीं गांवकऱ्यांनीं कसें वागावें याजबाबद असें सांगितलें आहे कीं,

त्यजेद्देशं कलौयुगे त्रेतायाम ग्रामंमुत्सृजेत ॥

द्वापारे कुल मकेतु कर्तारं तू कलौयुगे ॥ १ ॥

ह्यातारे बोवा, आह्मी वरील वचनाधारे आपल्यास सांगतो कीं, आपण जर आमचें न ऐकतां लग्न करीत असाल तर आह्मीं मनूचे आज्ञेप्रमाणें अजन्मपर्यंत तुह्याशीं भाषण करणार नाहीं. याप्रमाणें साफ सांगावें ह्मणजे गांवकऱ्यांनीं जातवाल्यांनीं आपलें कर्तव्य केलें असें होईल.

याप्रमाणें यत्न केल्यावर खचित कार्य होईल अशी खात्री आहे. पण ह्यातारे बोवांचे खरे मित्रांनीं जुळवाजुळव करून उपदेश केला पाहिजे तरच कार्य होईल.

मित्राविना मनुज कूप जसा अभद्र ॥

तोयाविणें कि रजनीविण तो निशिंद्र ॥ १ ॥

या श्लोकाप्रमाणें मग ह्याताऱ्याची अवस्था होईल व मग तो या बोधाचा विचार करील व परमेश्वरही त्यास तशी बुद्धि देईल अशी खात्री आहे. पण असे खरे हितचिंतक यावेळीं पुढें आले पाहिजेत. आर्या.

भीष्म, धृतराष्ट्र, विदुर, द्रोण, नृप, कृपासि, बोलतो लावी, कीं समयीं न वदावी तरि मग केव्हां सदुक्ति बोलावी.

श्लोक.

काकः कृष्ण पिकः कृष्णको भेदो पिक काक योहोः

वसंत समये प्राप्ते काकः काकः पिकः पिकाहाः

दोन ह्याताऱ्यांचे लग्नाची चमत्कारिक हकीकत.

—०००—

पुण्यास एक आजोबा नातीचे वयाचे मुलीशी लग्न करण्यास तयार झाले होते. ही हकीकत शेजाऱ्यापाजाऱ्यांस समजली तेव्हां त्यांनी त्या ह्याताऱ्यास बुद्धिवाद करून पाहिला. पण “मुखाला कहाणी” असा प्रकार झाला. नंतर एक दिवस (लग्नाचे पूर्वी) गाढवावर एका जख्ख ह्याताऱ्यास व पुढे एका लहान मुलीस बसवून या नवरदेव ह्याताऱ्याचे घरा पासून वाजंत्री ताशे ब्यांड व मार्गे पोरांचा घोळका व गोंगाट अशा थाटाने मिरवणुका काढली. त्याचा परिणाम असा झाला की, त्या ह्याताऱ्यास उपरती होऊन त्याने रुखवत खाण्याचा बेत पुढे रहित केला.

दुसरी गोष्ट अशी आहे, सातारा जिल्ह्यांत एके खेडेगांवीं मुलीचे आईस एका विधवेनें लालुच दाखवून दोनशें रुपयांस एका ह्याताऱ्यास मुलगी देण्याचें साटें केले. ही हकीकत मुलीचे भावास समजली तेव्हां तो आपल्या गांवीं आला व आईस पुष्कळ प्रकारें सांगितले; पण ती मध्यस्त विधवा तिचें मन वळूं देईना. मुलगी ह्याताऱ्याशीं लग्न करण्यास खुशी नव्हती.

नंतर लग्नाचे दिवशीं ह्यातारेबोवा मुंडावळ बांधून घोड्यावर बसून गालबोट लावून मांडवांत आले. भावाने बाहुलें वगैरे फोडून टाकून बहिणीस बरोबर घेऊन तो परगावीं निघून गेला. मग इकडे गांवकऱ्यांनींही ह्यातारेबोवांची बरीच संभावना केली व ह्यातारेबोवा आले तसे परत गेले.

शैल्ये शैल्ये नामणिक्यं मौक्तिकं न गजे गजे,
साधवो नही सर्वत्रं चदनं न वने वने ॥ १ ॥

—

स्तुतकौतून घेतलैल्या कविता

ह्याताच्या नवऱ्याचा तरुण पत्नीचे

सहवासाचा अनुभव.

आर्या.

काम खीतें भारी, जाणुन बुधजन समस्त कां चुकला ॥
वरितो जो तरुणीला सांगे मी वृद्ध तो सुखा मुकला ॥ १ ॥
शुंकाया करवंटी नेसी पंचा खराच बुधवारीं ॥
कांपे कर थरथर हर नसती परि या पिडेस बुध वारी ॥ २ ॥

श्लोक.

झाले झाले मादिय कच हे पांढरे शुभ्र झाले,
गेले गेले द्विज सकलही सोडुनी सत्य गेले ॥
लाळा कैसी मुखिची गळते शक्ती नाही उठाय,
आतां कैचें रतिसुख मला सत्यही भ्रांति वाया ॥ १ ॥
कानांनीं या नच पारसवे मानही सांवरेंना,
आतां याष्टि व्यतरिक मला सत्य हो चाळवेना ॥
हस्तादि, हे थरथर पहा कांपती नित्य आतां
(खासे) केली उचल ही किती नाहीवा कोणी
देहा माझ्या किति सुरकुत्या येती या दैन्ययोगें,
वृद्धावस्थे नमन तुजला दे ही या शांतीभोगें ॥
नेत्रा आली किती शिथिलता कांहीं माते दिसेना,
भार्या मज निकट ती सत्य आतां वसेना ॥ ३ ॥

थमधें किती तरी खेळलों खेळ नाना,

तै रमणसिंह म्या नित्य केल्या तनाना ॥

दा त्या नच गणियले पुढल्या यात नाना,
वाटे चित्ती हरिविण आतां मार्ग हा दैन्य वाणा ॥ ४ ॥

वृद्धत्वीं या इतर जनते रामनामास ध्यात
 इंद्रियेही परी मम सदा प्रीयभार्येस गाती ॥
 तृष्णा माझी अनुदिन पहा वाढते या सुखाची,
 मात्रे भाग्यीं सुख मुळीं नसे भ्रांति ही हो फुकाची । ५ ।
 पर्जन्यां सुख तें वसंत ऋतुचें कैसें मिळे इच्छितां,
 रात्रौ सूर्य कसा दिसेल गगनीं सांगा बरें तत्वतां ॥
 वल्लाला चिरदु नये ह्यणुनी कां घालाल काश्यावरी,
 वार्धक्यां नव पत्नीसौख्य मग तें कैसें मिळे भूवरी ॥ ६ ॥
 कोणाची ललना तसा तनय कोणी कुणाचें नसे,
 दुःखाचा समभाग घेई ललना खोटें परी तें असे ॥
 गोमाशा नव वारुच्या असती ह्या शंका मुळींही नसे ॥
 कंठीं घालिती प्रेमपाश सटव्या तारुण्य हें जें वसे ॥ ७ ॥
 त्यांचें प्रेम पडे खरें शिथिल तें वृद्धाप्रती पहातां,
 होती घुंदा मदे मुळीं न बघती कांताकडे तत्वतां ॥
 जाती कर्ण जसे त्यजून जठरा वृद्धत्व येतां तथा,
 ह्यातारा पती पहातां बघिर त्या होती पहा हो स्त्रिया ॥ ८ ॥

REFBK-000004

